

Колотуха Олександр,
доктор географічних наук, доцент
Колотуха Ігор,
кандидат географічних наук

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна,
e-mail: okolotuh@ukr.net
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна, e-mail: kolotuha.igor@gmail.com

ВИДОВА СТРУКТУРА СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Мета статті полягає у аналізі підходів до систематизації спортивного туризму та необхідності здійснити систематизацію видів спортивного туризму як глобального, геопросторового явища.

Методика. Проведення дослідження відбувалося поетапно. На початковому етапі здійснювалася постановка проблеми. Наступний етап стосувався накопичення наукової інформації з проблеми методологічних підходів до систематизації (класифікації, типології) туризму взагалі та спортивного туризму зокрема на глобальному рівні. Далі здійснювалася обробка інформації з використанням таких методів: аналізу, синтезу, кореляції, наукової систематизації, порівняльно-географічного, статистичного. Далі відбувалася систематизація опрацьованої інформації та наукове обґрунтування результатів дослідження.

Результати. В результаті дослідження було визначено, що видом спортивного туризму слід вважати виділення туристсько-спортивних заходів (туристських походів, змагань) за характерним способом пересування або іншими визначальними умовами їх проведення (природним середовищем), що здійснюються відповідно до затверджених правил їх проведення. Аналіз видів спортивного туризму засвідчив, що вони виділені за двома ознаками – способом подорожування та географічним середовищем, в якому ці подорожі здійснюються. На сьогоднішній день, туристсько-спортивні заходи класифіковані з таких видів туризму: пішогодного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомобільного, мотоциклетного, спелеологічного, вітрильного, а також представляють їх комбінації (комбінований туризм). Це не означає, що інші, поки що не традиційні, види активного пересування на туристських маршрутах не можуть застосовуватися. Для означених 10 видів спортивного туризму визначено 62 підвиди та 43 підпідвиди. Систематизація компонентної структури системи спортивного туризму в світі доводить, що ця система є такою, що активно формується. Вона надзвичайно динамічна і здатна розвивати найрізноманітніші напрямки активної рекреаційно-туристської діяльності. При цьому задіюються різноманітні специфічні спортивні рекреаційно-туристські ресурси.

Наукова новизна полягає в проведенні систематизації компонентної структури системи спортивного туризму на глобальному рівні.

Практична значущість. Систематизація допоможе офіційним туристсько-спортивним організаціям національного та світового рівня, науковцям структурувати інформацію стосовно проблем у розвитку певних видів туризму. Результати дослідження сприятимуть підвищенню ефективності управління туристсько-спортивною діяльністю.

Ключові слова: спортивний туризм, вид спортивного туризму, систематизація.

Kolotukha Oleksandr,
Doctor of Geography, Associate Professor
Kolotukha Ihor,
Ph.D. in Geography

The National Aviation University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: okolotuh@ukr.net
Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: kolotuha.igor@gmail.com

SPECIES STRUCTURE OF SPORT TOURISM

The purpose of the article is to analyze approaches to the classification of sports tourism and the need to systematize types of sports tourism as a global, geospatial phenomenon.

Methods. The research was conducted in stages. At the initial stage, the problem statement was carried out. The next stage concerned the accumulation of scientific information on the problem of methodological approaches to the systematization (classification, typology) of tourism in general and sports tourism in particular at the global level. Further, information was processed using the following methods: analysis, synthesis, correlation, scientific systematization, comparative-geographical, statistical. Then, the systematization of the processed information and scientific substantiation of the research results took place.

Results. As a result of the research, it was determined that a type of sports tourism should be considered the selection of tourist and sports events (tourist hikes, competitions) according to idiosyncratic way of movement or other determining conditions of their realization (natural environment), which are carried out in accordance with the approved rules of their conduct. The analysis of the types of sports tourism proved that they are distinguished by two features – the way of traveling and the geographical environment in which these trips are carried into practice. To date, tourist and sports activities are classified from the following types of tourism: hiking, skiing, mountain, water,

bicycle, car, motorcycle, speleological, sailing, and also represent their combinations (combined tourism). This does not mean that other, not yet traditional, types of active movement on tourist routes cannot be used. For the specified 10 types of sports tourism, 62 subspecies and 43 subspecies are defined. The systematization of the component structure of the sports tourism system in the world proves that this system is one that is actively being formed. It is extremely dynamic and capable of developing the most diverse areas of active recreational and tourist activity. At the same time, a variety of specific sports, recreational and tourist resources are engaged.

The scientific newness consists in the systematization of the component structure of the sports tourism system at the global level.

Practical significance. Systematization will assist official tourism and sports organizations of the national and world level and scientists to structure information about problems in the development of certain types of tourism. The results of the research will contribute to increasing the efficiency of tourism and sports activities management.

Key words: sports tourism, type of sports tourism, systematization.

Постановка проблеми. Спортивний туризм – це вид активної рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в природному середовищі, і полягає у проходженні туристських спортивних маршрутів з подоланням різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо) різними засобами пересування із використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження [1, с. 24]. Розвиток спортивного туризму неможливий без задіяння різноманітних специфічних ресурсів – *спортивних рекреаційно-туристських ресурсів*, які класифікуються, в першу чергу, за видами спортивного туризму, у яких вони задіюються – гірські, рівнинні, водні, підземні.

Як і будь-який об'єкт дослідження, спортивний туризм не є однорідним, а отже існує необхідність його систематизації, тобто виділення його основних форм, видів та типів. Вивчення структури туризму – перше, з чим стикається будь-який аналітик після з'ясування самого поняття «туризм». І той факт, що структура видів туризму взагалі та спортивного туризму зокрема представляє собою складну систему, існуючу в багатьох вимірах, асиметричну і динамічну, потрібно сприймати як об'єктивну реальність. Тому, тільки міждисциплінарний, комплексний підхід до розробки методологічних і методичних проблем розвитку спортивного туризму, його структури дозволить задати науково обґрунтований вектор і самій туристсько-спортивній діяльності, і управлінню нею.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою статті є здійснити систематизацію видів спортивного туризму як глобального, геопросторового явища.

Вклад основного матеріалу. При географічному вивченні глобальних явищ і процесів, а спортивний туризм виступає як геопросторове явище, виникає необхідність зробити певні узагальнення і звести всю різноманітність його різновидів до обмеженої кількості груп за певними ознаками, тобто скористатися географічною систематизацією.

Видом спортивного туризму слід вважати виділення туристсько-спортивних заходів (туристських походів, змагань) за характерним способом пересування або іншими визначальними умовами їх проведення (природним середовищем), що здійснюються відповідно до затверджених правил їх проведення [1, с. 35]. Аналіз видів спортивного туризму свідчить про те, що вони виділені за двома ознаками – способом подорожування (пішки – пішохідний, на лижах – лижний, на велосипедах – велосипедний тощо) та географічним середовищем, в якому ці подорожі здійснюються (гори – гірський, вода – водний, печери – спелео тощо).

На сьогоднішній день, туристсько-спортивні заходи в Україні класифіковані з таких видів спортивного туризму: пішохідного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомобільного, мотоциклетного, спелеологічного, вітрильного, а також представляти їх комбінації (комбінований туризм). Це не означає, що інші, поки що не традиційні, види активного пересування на туристських маршрутах не можуть застосовуватися.

Маршрутний характер спортивного туризму відрізняє його від багатьох інших видів активної діяльності. У зв'язку з цим в будь-якому з численних видів і різноманітних форм туризму одним з ключових практичних завдань є завдання розробки оптимального маршруту і програми подорожі. Оскільки не всі види туризму в однаковій мірі є маршрутними, необхідно виробляти принципи саме маршрутної технології на прикладі традиційних видів спортивного туризму. Тому розвитком вищезазначених видів прогрес спортивного туризму у світі не обмежується. В даний час на його основі з'являються нові форми активної рекреації, пов'язані з новим життєрозумінням, нововведеннями техніки і технологій, з організацією спортивних туристських подорожей новими

районами. Крім традиційних засобів подолання туристських маршрутів, які втілені у класифіковані види спортивного туризму, існують й інші активні види подолання туристсько-спортивного простору. А це і подолання маршрутів на тваринах, повітряних кулях, дельтапланах, парaplанах, використання нових засобів пересування на вже традиційних маршрутах (рафти, каяки, гірські велосипеди, джипи, ендуро, снігоходи, квадроцикли тощо). Нові види і підвиди спортивного туризму виникли й на подоланні окремих природних або штучних перешкод (каньйонів, водоспадів, незайманих снігових схилів, підземних штучних порожнин тощо).

Розглянемо особливості видів спортивного туризму.

Пішохідний туризм – вид спортивного туризму, основною метою якого є подолання туристами маршруту пішки пересіченою місцевістю з місця відправлення до місця прибуття за вказаний проміжок часу.

Лижний туризм – вид спортивного туризму, метою якого є подолання туристами маршруту взимку на лижах пересіченою місцевістю за визначений проміжок часу. Лижний туризм використовує практично ті ж самі природні ресурси, що і пішохідний туризм. Але відбувається це в зимовий період в оптимальні для здійснення лижного туристського походу строки – це сталий сніговий покрив, надійний лід на водних просторах, відносна постійність від'ємної температури, відсутність різких вітрів.

Гірський туризм – вид спортивного туризму, який полягає в пішому пересуванні туристів за певним маршрутом, прокладеним в гірській місцевості в умовах високогір'я, як правило, на висотах понад 2500 м над рівнем моря. Головна відмінність полягає в тому, що метою гірського походу є проходження маршруту певної складності з подоланням декількох перевалів, які за трудністю подолання відповідають цій категорії складності маршруту. Можливе також подолання гірських траверсів та окремі сходження на вершини. Традиційно гірські походи проводяться в районах альпійських гір, що піднімаються вище снігової лінії і характеризуються комплексом льодовикових форм рельєфу (цирки, гострі гребені, шпильясті вершини тощо).

Водний туризм – вид спортивного туризму, сплав туристів водними акваторіями (річками, озерами, каналами) на різноманітних засобах сплаву з подоланням перешкод водного рельєфу. Для занять водним туризмом використовуються спортивні судна каркасної, каркасно-надувної, надувної конструкції – байдарки, катамарани, рафти, каяки тощо. Класичним, на сьогоднішній день, підвидом водного туризму виступають походи на байдарках, однак вони поступово витісняються іншими засобами сплаву.

Велосипедний туризм (велотуризм) – вид спортивного туризму, який полягає в пересуванні туристів на велосипедах пересіченою місцевістю за певним маршрутом. Головним та єдиним засобом пересування велотуристів є велосипед, який дає можливість із досить значною швидкістю долати великі відстані, ознайомитися під час туристської подорожі з кількома географічними районами, відвідати цікаві об'єкти, розташовані один від одного на значній відстані.

Спелеологічний туризм (спелеотуризм) – вид спортивного туризму, який полягає у проходженні туристами підземних порожнин – печер. Це технічно складний вид спортивного туризму, складність якого полягає у проходженні непростих за рельєфом маршрутів в умовах повної відсутності природного світла, високої відносної вологості (до 100%) та невисокої температури повітря. Усе це вимагає від спелеотуристів ретельної підготовки до подолання печер, а також витривалості, вправності у використанні засобів життєзабезпечення під землею та засобів страхівки, навичок у подоланні специфічних природних перешкод. Основними об'єктами спелеотуризму є печери, які мають крім естетичної привабливості ще й спортивну складність проходження (категорійні печери).

Автомобільний та мотоциклетний туризм (автомототуризм) – вид спортивного туризму, який полягає у подоланні туристських маршрутів на автомобілях, мотоциклах та інших моторизованих засобах. Головна особливість автмототуризму – можливість добиратися до початку категорійної частини маршруту і повертатися назад своїм ходом. Це обумовлює рух дорогами загального користування і велику загальну протяжність маршруту. Складність автомобільних та мотоциклетних походів визначається в залежності від включення до їх маршрутів класифікованих ділянок, або ділянок, аналогічним їм за характером, кількістю перешкод, технічною складністю їх подолання. Нормативна протяжність походу складається із протяжності класифікованих ділянок, що включені до маршруту, та додаткової протяжності. До додаткової протяжності маршруту входять ділянки автомобільних доріг без перешкод або ділянки, складність яких характеризується

більш низькою категорією ніж класифікована ділянка. Фактично це є під'їзди від місця проживання туристів до початку або від'їзди від кінця класифікованої ділянки.

Вітрильний туризм – вид спортивного туризму, який полягає у проходженні туристських маршрутів водними акваторіями на спеціальних розбірних вітрильних катамаранах. У вітрильному туризмі класифікуються маршрути, які здійснюються акваторіями водосховищ, озер, великих річок, у прибережній зоні морів і навіть океанів. Вітрильний туризм має як свої особливості, так і риси подібності у порівнянні з іншими видами туризму. Однією із особливостей є те, що подорожі здійснюються на, переважно саморобних за виготовленням та конструкцією, розбірних вітрильних судах, що висуває підвищені вимоги щодо теоретичної підготовки із відповідного виду суднобудування та забезпечення конструктивних заходів безпеки суден, а також щодо практичних навичок з управління суднами.

Комбінований туризм – вид спортивного туризму, який передбачає включення до туристського маршруту перешкод (факторів), що характерні для двох та більше видів туризму, що є основним критерієм віднесення такого маршруту до комбінованого туризму. Оцінка складності маршруту при цьому залежить від протяжності маршруту в цілому та наявності мінімальної кількості перешкод (факторів), характерних для двох та більше видів туризму, із врахуванням труднощі визначальних перешкод.

Інші види та підвиди спортивного туризму вважаються некласифікованими і поки що не отримали в Україні відповідної спортивно-туристської класифікації. Некласифікованими видами спортивного туризму слід вважати види туризму, які для подолання туристських маршрутів використовують нетрадиційні в спортивному туризмі засоби пересування – подолання маршрутів на тваринах, повітряних кулях, парашланах, квадроциклах тощо. Однак з розвитком спортивного туризму та розвитком нових засобів пересування людини у природному середовищі можливе внесення інших видів туризму у спортивні класифікації.

Новими підвидами вже існуючих видів спортивного туризму виступають наступні.

Підвидами пішохідного туризму можна вважати хайкінг, тремпінг, трекінг, легкохідство, бекпекінг, піший каньйонінг, водний (річковий) хайкінг, пустельний туризм, болотний туризм, скандинавська ходьба (рис. 1).

Хайкінг є західним аналогом класичного спортивного пішохідного туризму, це повністю автономні багатоденні походи пішки, коли все необхідне для забезпечення життєдіяльності турист переносить із собою в рюкзаку. По суті, єдиною відмінністю від спортивного пішохідного туризму виступає та, що у хайкінгу відсутні регламентовані нормативи туристських походів, присвоєння відповідних розрядів та звань. Більшість учасників цього руху об'єднані в професійні клуби, яких у всьому світу тисячі.

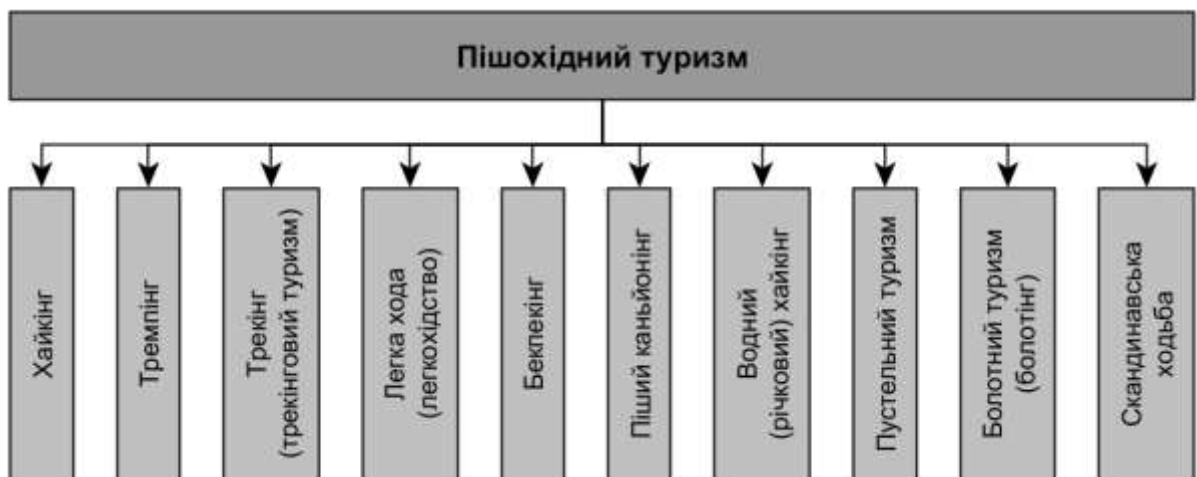

Рис. 1. Видова структура пішохідного туризму

Тремпінг – багатоденні піші походи із зупинками на ночівлю в будь-якому місці. Тремпінг зародився в Чехії, під впливом книг Дж. Лондона та інших письменників, що зображали світ таким, в якому людина живе за законами дикої природи. Люди, захоплені тремпінгом, стали створювати власні селища, перше з яких – «Табір ревучих» було засноване ще в 1918 р. Тремпінг справив великий вплив на збереження в Чехії (однієї з небагатьох країн Європи) права на свободу пересування всією територією країни, тут майже в будь-якому місці дозволено розбивати наметові табори в лісі. Крім Чехії тремпінг поширений ще в Новій Зеландії. Хоча з точки зору організації і проведення походів обидві ці моделі дуже схожі. Але між чеською та новозеландською моделями цього руху є суттєві відмінності. Новозеландський тремпінг допускає під час походів нічліг в гірських хатинах. Для занять тремпінгом в малонаселених районах країни побудована мережа спеціальних пішохідних стежок, яка має понад 950 хатин.

Трекінг (трекінговий туризм) – піший похід в гори чітко визначеними маршрутами (стежками) з ночівлями у спеціальних гірських хатинах або обладнаних таборах, наймасовіший підвид пішохідного туризму, особливо на Заході. Трекінг – простий в організації, економічно доступний для широкої вікової категорії бажаючих, може бути зовсім нескладним у виконанні, при цьому надаючи надзвичайно позитивні враження від споглядання навколишніх краєвидів. Рух за маршрутом не залежить від уміння її учасників орієнтуватися в горах, проходження групи контролюють професійні гіді. Більшість трекінгових маршрутів в горах проходить на висотах до 3000 м. Сезонність не особливо впливає на цей підвид, а ось географія – чи не найширша.

Легка хода (легкохідство та ультралегкохідство) – напрям у пішохідному туризмі, характерною рисою якого є максимальне зниження ваги спорядження, без загрози безпеки. При цьому вага спорядження зменшується настільки, наскільки це безпечно можливо. Іноді також скорочується обсяг продуктів харчування. При тому, що чітких обмежень ваги не існує, вважається, що легкоходи і ультралегкоходи використовують спорядження близько 10 і 5 кг відповідно. Але цей поділ вельми умовний.

Бекпекінг – поняття, що з'явилося завдяки західноєвропейській культурі активного туризму. Це подорож із наметом без суворої прив'язки до маршруту і місць ночівлі – таке собі довільне мандрювання.

Каньйонінг – спортивне проходження обводнених або сухих каньйонів із використанням спеціального спорядження та техніки. Прокладати маршрут каньйонінгу можна за двома принципами: прохід обводненими каньйонами (в деяких випадках це не вимагає використання технічних засобів) та прохід сухими каньйонами – **піший каньйонінг** (найчастіше вимагає використання спеціального альпіністського спорядження). Єдиної світової класифікації в каньйонінгу немає – є окремі градації маршрутів в Європі та США. Відносно пішохідного туризму виділяють: *технічний каньйонінг* (проходження перешкод із застосуванням спеціального альпіністського спорядження) та *піший каньйонінг* (проходження перешкод без застосування спорядження).

Водний (річковий) хайкінг – піші прогулянки гірською місцевістю з подоланням водної стихії з рухом каньйоном чи річкою. Серед перешкод – болото, каміння, стрибки у воду. Туристи екіпіровані гідрокостюмами, рятувальними жилетами, захисними касками та рухаються переважно по воді. Водний хайкінг популярний в Албанії – каньйон р. Осумі.

Пустельний туризм та болотний туризм (болотінг) виділяються за ознакою географічного середовища, в якому ці підвиди пішохідного туризму можуть проводитися.

З 2019 року до складу видів спортивного туризму, якими опікується Федерація спортивного туризму України, увійшла **скандинавська ходьба** – активна ходьба твердим покриттям або пересіченою місцевістю з використанням для відштовхування від поверхні землі двох палок, схожих за зовнішніми ознаками із лижними. Пересування здійснюється спеціальною технікою ходьби, аналогічною лижному змінному двухкроковому ходу. За багатьма технічними показниками це вид активної діяльності близький до пішохідного туризму, але відмінний за філософією.

Підвидами лижного туризму крім класичного лижного туризму можна вважати скі-тур (скітуринг), скіджорінг, лижеболотінг, фрірайд, гірськолижний туризм та сноубордінг (рис. 2).

Рис. 2. Видова структура лижного туризму

Скі-тур (скітуринг) – підвид лижного туризму, коли подорожі здійснюються на спеціальних лижах – скітурах. Скітури – це лижі, які разом з кріпленнями, черевиками забезпечують вільний рух п'ятою, щоб була можливість рухатися прогулянковим кроком, вони дають можливість рухатися вгору та з гори. Цей напрям лижного туризму стає все більш популярним, поступово витісняючи класичний лижний туризм.

Скіджорінг – буксирування туриста-лижника собакою. Це молодий вид активного спорту. Як різновид спортивного туризму отримав свій розвиток в Ісландії, Канаді, на Алясці.

Зимовим варіантом болотного туризму (болотінгу) є **лижеболотінг** з рухом на лижах замерзлими болотами.

Фрірайд – спуск на лижах або сноуборді з вершин поза підготовленими трасами та, як правило, поза межами обслуговування гірськолижної індустрії. Вважається, що саме при катанні незайманим снігом якнайповніше розкриваються всі можливості гірських лиж і сноуборду. Різновидами фрірайду є *беккантрі*, *фріскі*, *хелі-скіінг (хелі-бордінг)*, визначення яких представлені в словнику-довіднику «Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика» [2].

На стику лижного туризму та гірськолижного спорту розвивається **гірськолижний туризм**, в якому на відміну від спорту час спуску з гір природними сніговими схилами або спеціально підготовленими трасами на лижах, не фіксується. Найбільш придатними для гірськолижного туризму вважаються пологі схили протяжністю від декількох сотень м до кількох км з ухилом до 25°, покриті шаром снігу товщиною не менше 30 см. Для підйому до початкових (верхніх) точок спусків туристи-гірськолижники користуються буксирувальними підйомниками (витягами), підвісними канатними дорогами, сноукетами та ін. Гірськолижний туризм має значну кількість різновидів – *скі-сафари*, *скі-стрім*, *кетскіінг*, *офпіст*, *паудер*, *рекрейшн* [2].

Паралельно з гірськолижним туризмом розвивається **сноубординг** – спуск гірськими схилами, стоячи на спеціальній дошці – сноуборді.

Підвидами гірського туризму, наряду з класичним гірським туризмом, можна вважати альпійський скремблінг, гірський трекінг та снігоступінг (походить на снігоступах) (рис. 3).

Західним аналогом класичного спортивного гірського туризму (на рівні маршрутів низьких категорій складності) є **альпійський скремблінг** – походить в горах зі сходженням на вершину в якості кінцевої точки маршруту, яке досягається без застосування певних видів альпіністського спорядження (страхувальних систем, вірвовки). Маршрути альпійського скремблінгу включають в себе перевали, рух осипами, перетин водних потоків, долання заростей, рух засніженими схилами тощо.

Гірський трекінг – піші переходи визначеними маршрутами (гірськими стежками) на висотах вище 3000 м. Популярними є гірські трекінги в Гімалаях навколо найвищих вершин світу, в Кордильєрах, Альпах та інших високогірних районах світу.

Рис. 3. Видова структура гірського туризму

Снігоступінг (походи на снігоступах) – зимовий підвид гірського туризму з використанням спеціальних пристосувань для руху глибоким снігом – снігоступів. Від лижного туризму відрізняється динамікою руху.

Підвидами водного туризму, крім класичних, на сьогоднішній день, походів на байдарках, виступають катамаранінг, рафтинг, каякінг, походи на інших плавзасобах (надувних човнах, плотах тощо), походи на моторизованих човнах (водометах, джетах, аквабайках), водний каньйонінг, вота-баг, екстремальний сплав, рівербаггінг, водоспадинг, SUP-туризм (рис. 4).

Катамаранінг – класичний сплав гірськими річками на катамаранах – судах з двома паралельно розташованими корпусами (надувними гондолами), з'єднаними жорстким каркасом. У водному туризмі застосовують переважно надувні катамарани. Екіпаж катамарану, зазвичай, складається з 2 або 4 чоловік.

Рафтинг – класичний сплав річковими порогами на великих безкаркасних надувних судах – рафтах. Рафти надійні і стійкі на воді, володіють великою плавучістю, зручні для розміщення групи з 6-12 осіб. Завдяки рафтам сплав бурхливими порожистими річками перестав бути привілеєм досвідчених туристів-водників, які долали їх на плотах, катамаранах або байдарках. Цей вид сплаву дуже популярний на Заході. Зараз це фактично складова нашого вітчизняного спортивного водного туризму з використанням надувних суден. Сучасний рафтинг поділяють на спортивний, туристський та похідний. **Спортивний рафтинг** найскладніший, включає в себе цілу систему тренувань і змагань. Для спортивного рафтингу підходять річки з перешкодами високих категорій труднощі. Правила проведення змагань регулюються міжнародними та національними федераціями з цього виду згідно формату Camel Whitewater raft [3].

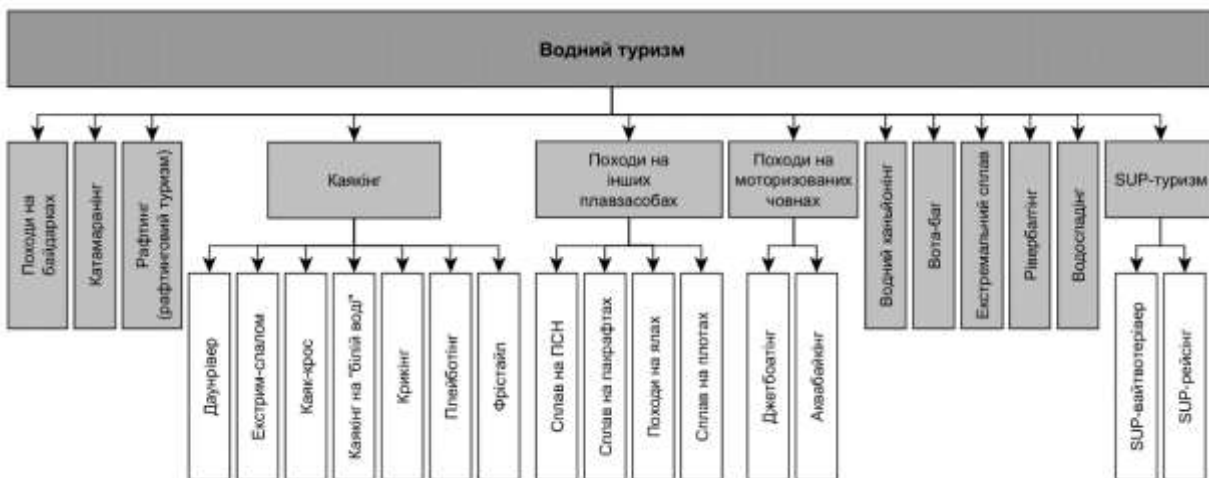

Рис. 4. Видова структура водного туризму

Туристський рафтинг – найпопулярніший, бо розрахований на сплави річками невисоких категорій складності. При цьому спеціальна підготовка учасників не потрібна. **Похідний рафтинг** – підвид туристського рафтингу з елементами професійного. Він передбачає сплав річками високих категорій складності і розрахований на багатоденні подорожі.

Каякінг – сплав гірською річкою на одно-двомісних човнах (каяках) із застосуванням складної техніки веслування. У сучасному каякінгу розвиваються такі основні підвиди – *даунрівер*, *екстрим-слалом*, *каяк-крос*, *каякінг на «білій воді»*, *крикінг*, *плейботінг*, *фрістайл* [2].

Походи на інших плавзасобах – походи на надувних човнах (в т.ч. на ПСНах (рос. *плот спасательный надувной*), дерев'яних плотах, плотах з автомобільних камер, пакрафтах (маленьких портативних надувних човнах), ялах та інших засобах сплаву, які, завдяки своїм якостям, є плавучими і мають надувні елементи.

Походи на моторизованих човнах – походи на човнах та інших засобах сплаву з мотором – це джети, аквабайки, водомети. **Джетбоатінг** – подорожі на високошвидкісних човнах з потужним мотором вузькими річками. Джет – це човен з 10-12 туристами на борту, який може йти як за течією, так і проти течії, крутиться на місці, випикує різноманітні піруети на великій швидкості. **Аквабайкінг** – подорожі на водних мотоциклах (аквабайках).

Водний каньйонінг – спортивне проходження обводнених каньйонів із використанням засобів сплаву та спеціального спорядження (рятувальних жилетів тощо) та спеціальної техніки проходження.

Вота-баг – сплав гірською річкою на спеціальній дошці, лежачи на якій спортсмен в рятувальному жилеті і касці долає пороги та швидко течію.

Екстремальний сплав – проходження надскладних перешкод, як правило, в межах досяжності транспортної мережі. Сплав, зазвичай, проводиться на порожніх судах (як правило, – каяках або рафтах) і при наявності берегової групи підтримки, що забезпечує страховку.

Рівербаггінг – сплав гірською річкою у невеликій відкритій капсулі-плоту, якою керують за допомогою коротких весел та рук.

Водоспадинг – подолання водоспадів на каяках та катамаранах.

SUP-туризм (англ. *SUP* – початкові літери слів *Stand Up Paddleboarding* – гребля стоячи з веслом) – туристські подорожі на SUP-бордах, неспішні прогулянки гладкою водою, дослідження місцевості з води, а також веслування на великі відстані в помірному темпі. Включає, крім класичного прогулянкового варіанту, *SUP-вайтвотерівер* (сплав бурхливою річкою, подолання порогів стоячи на SUP-борді) та *SUP-рейсінг* (перегони на швидкість).

Підвидами велосипедного туризму, крім класичного варіанту (який включає зимовий підвид - *сноубайкінг*), можна вважати маунтінбайкінг, бревет та трейлрайдинг (рис. 5).

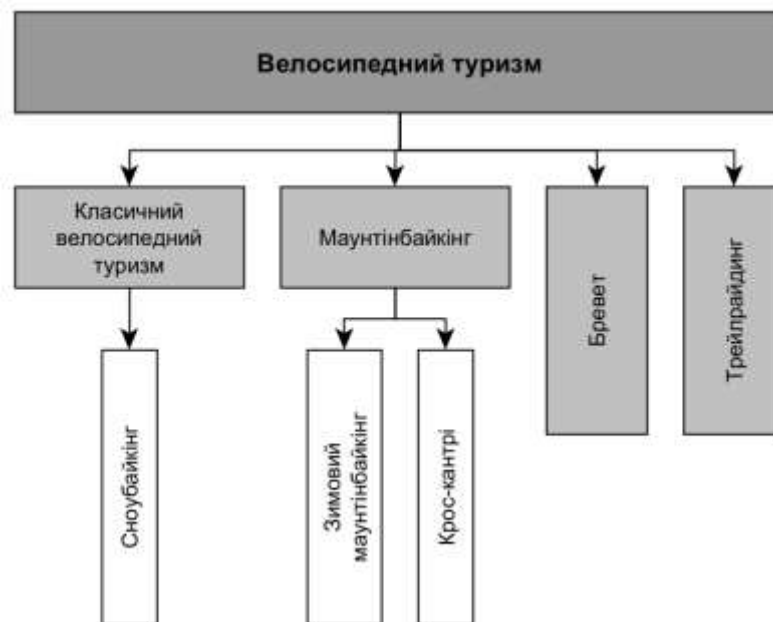

Рис. 5. Видова структура велосипедного туризму

Маунтінбайкінг – подорожі на спеціальному гірському велосипеді (маунтінбайку). Маунтінбайк створений для того, щоб можна було легко долати позашляхові маршрути різного рівня складності. Туристськими різновидами маунтінбайкінгу є: *зимовий маунтінбайкінг* (подорожі взимку) та *крос-кантрі* (проїзд пересіченою місцевістю).

Бревет – тривалі велосипедні подорожі, що здійснюються за особливими правилами. Стандартними дистанціями бревету є 200, 300, 400, 600, 1000 і 1200 км. Бувають і нестандартні довжини бревету. Учасників бревету називають рандоннерами. Формально бревет не є спортивним змаганням на результат, головне – це подолання маршруту. Вважається, що основну перемогу учасник отримує над собою.

Трейлрайдинг – подорожі на велосипеді пересіченою місцевістю різної складності на максимально можливих швидкостях.

Підвидами автомобільного туризму, крім класичного варіанту, можна вважати джипінг, караванінг (єрвінг), гандикап, лендглайдинг та ралі-рейд (рис. 6).

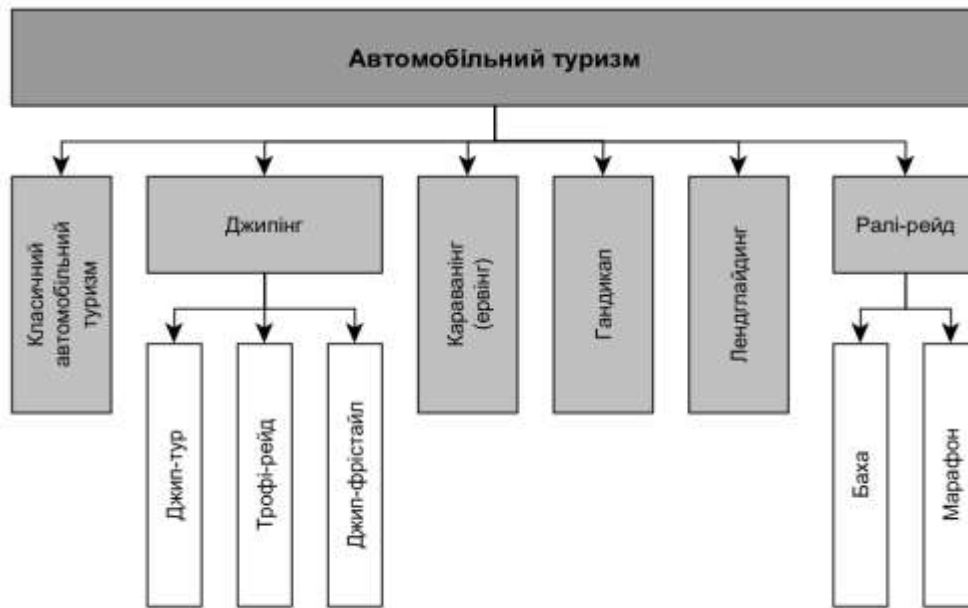

Рис. 6. Видова структура автомобільного туризму

Джипінг – подорожі на спеціальних автомобілях (джипах), які, на відміну від звичайних, мають підвищену прохідність і можуть рухатись без доріг, долати водні перешкоди, підніматися на крутосхили. Джипінг починається там, де закінчуються дороги, – *off road* (з англ. – поза шляхом). Це можуть бути *джип-тури* зі спогляданням красивих краєвидів, *трофі-рейди*, що включають організацію переправ через річки та витягування машин із багна, *джип-фрістайл* – проходження сильно пересіченої місцевості з великим перепадом висот й зі складними природними або штучними перешкодами в режимі вільного катання.

Караванінг (єрвінг) – подорож на автомобілі, коли останній виконує роль «будинку» (тягача будинку). Це не лише спеціалізовані автобудинки, але й самохідні кемпінгові автомобілі, які ще називають кампобусами (приєднані до автомобіля причепи різноманітних конструкцій).

Гандикап – автоперегони пересіченою місцевістю.

Лендглайдинг – пересування туристів на надлегких гоночних машинах – глайдерах.

Ралі-рейд – вид моторних перегонів на довгі дистанції чи походів пересіченою місцевістю, що проходить протягом декількох днів. Учасники зазвичай долають за день 400-900 км. Часова протяжність становить від 3-х до 30 днів. Найбільшим глядацьким інтересом володіє ралі Париж-Дакар. В свою чергу, ралі-рейди поділяються на *баха* (моторні перегони чи походи пересіченою місцевістю на дистанції протяжністю до 1200 км і не більше 5 днів) та *марафони* (моторні перегони чи походи на довгі дистанції пересіченою місцевістю протяжністю від 6500 км і до 30 днів).

Підвидами мотоциклетного туризму, крім класичного мототуризму (зимовий варіант – *сноубайкінг*), виступають ендурінг, мотосафарі, в т.ч. так звані «сафарі» на інших мотозасобах (квадроциклах, снігоходах, пневматиках, скутерах тощо), скрембл, фрірайдинг та ралі-рейд (рис. 7).

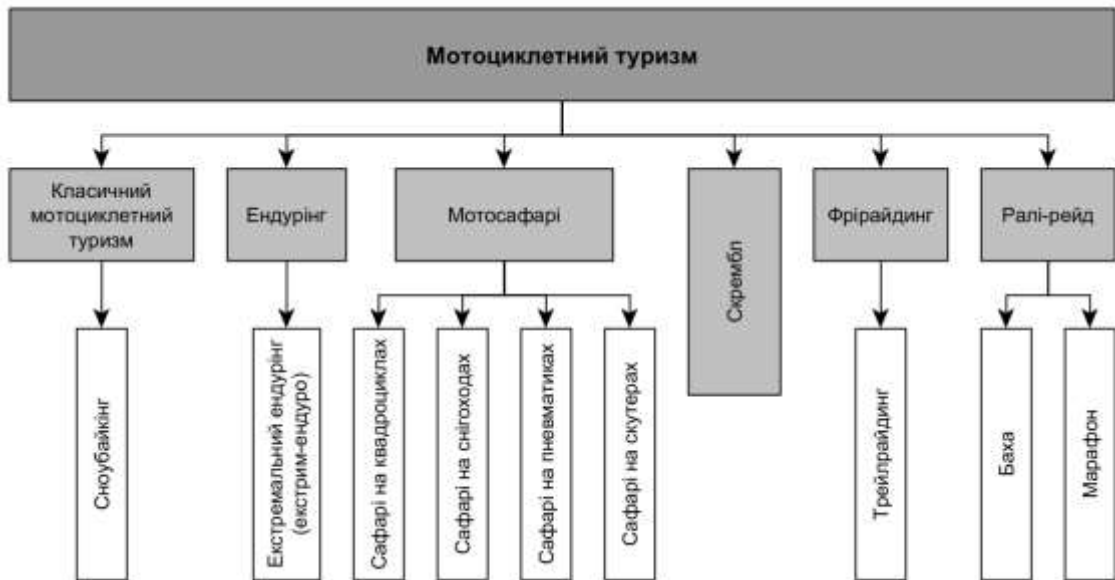

Рис. 7. Видова структура мотоциклетного туризму

Ендурінг – подорожі на спеціальних мотоциклах (ендуру), які, на відміну від звичайних, мають підвищену прохідність. Різновидом ендурінгу є *екстремальний ендуру (екстрим-ендуру)* – окремий напрямок ендурінгу, описати який можна як «людина і машина, що підкорюють найважчі ландшафти планети».

Мотосафарі – подорожі-сафарі на спеціальних мотозасобах –квадроциклах, пневматиках, снігоходах, скутерах тощо. *Сафарі на квадроциклах* – подорожі на спеціальних транспортних засобах – чотириколісних мотовсюдиходах, зимовим варіантом таких подорожей є *сафарі на снігоходах* – подорожі на механічних транспортних засобах, призначених для руху сніговою поверхнею. *Сафарі на пневматиках* – це подорожі на спеціальних пневматичних транспортних засобах. Відповідно скутери задіюються в *сафарі на скутерах*.

Скрембл – мотогонки сильно пересіченою місцевістю.

Фрірайдинг – вільне катання на відкритій гористій місцевості, де немає трас, є лише пагорби, гори і поля. Підвидом фрірайдингу виступає *трейлрайдинг* – подорожі на мотоциклі пересіченою місцевістю різної складності і консистенції на максимально можливих швидкостях.

Ралі-рейд – вид мотоперегонів аналогічний автомобільним, який, як і автотуризмі, має підвиди – *баха* та *марафон*.

Підвидами спелеологічного туризму, крім його класичного варіанту – спортивного проходження печер, можна вважати кейвінг, кейв-дайвінг (спелеодайвінг), підземний сплав та спелестологію (рис. 8).

Кейвінг – так на Заході називається спортивне дослідження печер. Різновидами кейвінгу є спелункінг та потхолінг. *Спелункінгом* займаються туристи-початківці. *Потхолінг* (інша назва – *вертикальний кейвінг*) – різновид кейвінгу, специфікою якого є проходження лише вертикальних печер, що вимагає крім фізичної, спеціальної технічної та теоретичної підготовки.

Кейв-дайвінг або *спелеодайвінг* – занурення з аквалангом під воду в печерах, проходження сифонів – тих частин печер, які заповнені водою. Надзвичайно складний та небезпечний підвид спелеотуризму.

Підземний сплав – підвид спелеотуризму та каякінгу, проходження підземною річкою певного маршруту, форсуючи природні перешкоди у вигляді порогів, водоспадів, валів, діжок тощо на каяках.

Антропогенним підвидом спелеологічного туризму вважають *спелестологію* – суміш туризму та науки, що досліджує порожнини антропогенного походження – покинуті каменоломні, шахти, підземні міські структури (водоводи), підземні ходи, підземні храми, монастирі тощо. Технічна складність, будова, глибина та протяжність цих порожнин дає підстави розглядати їх не лише як цікаві техногенні утворення, а й як потенційні об'єкти спортивного спелеологічного туризму.

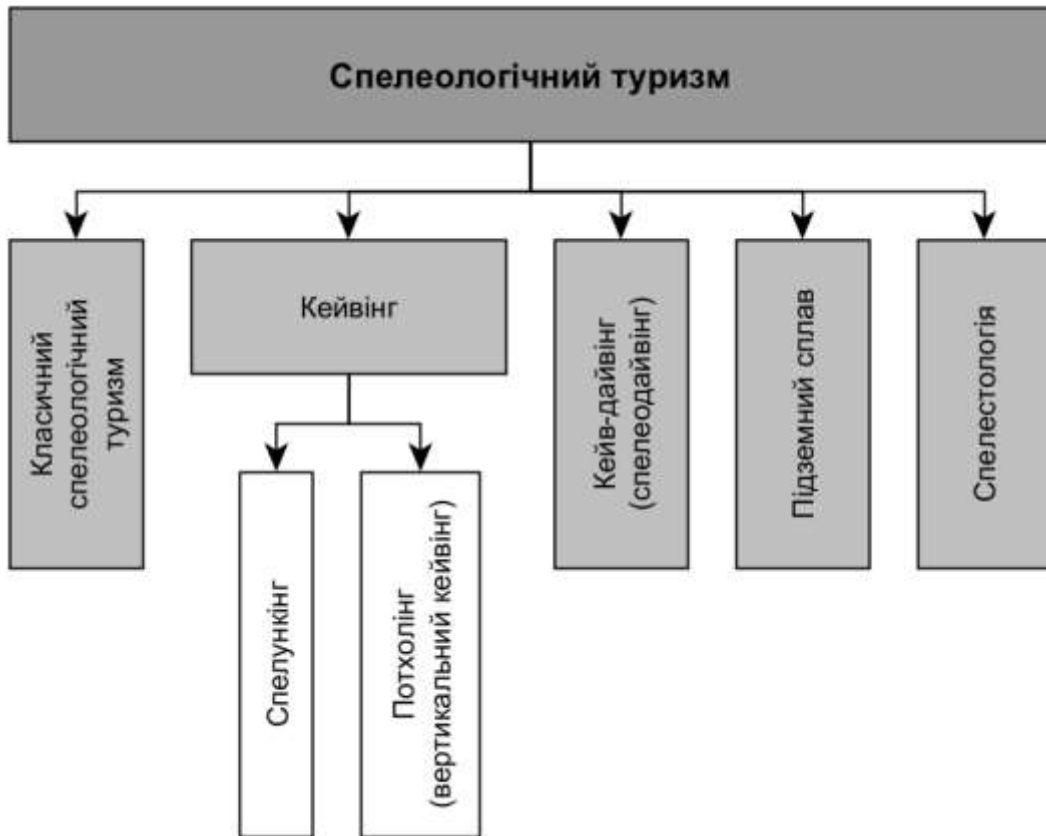

Рис. 8. Видова структура спелеологічного туризму

Підвидами вітрильного туризму, крім класичного, виступають яхтинг, морський каякінг, SUP-даунвінд та зимовий варіант вітрильного туризму – походи на буєрах (рис. 9).

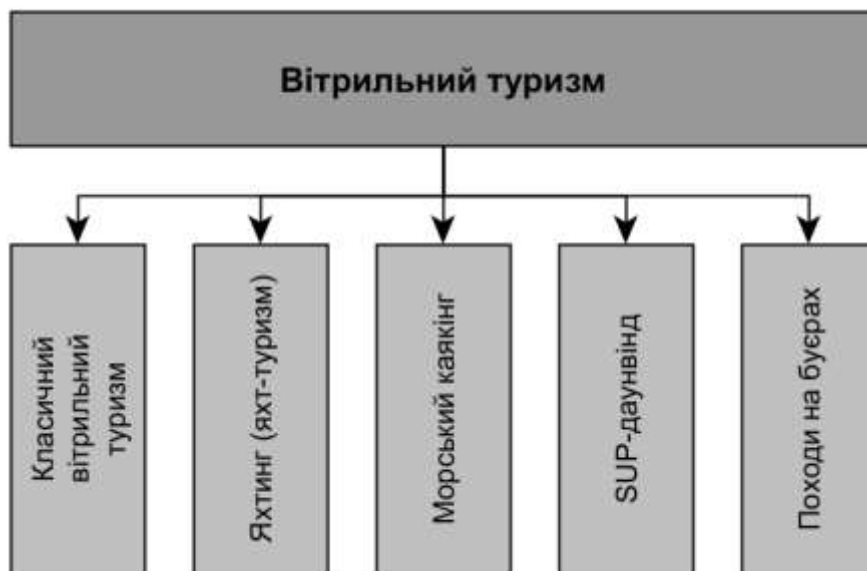

Рис. 9. Видова структура вітрильного туризму

Яхтинг (яхт-туризм) – водні подорожі, плавання під вітрилом у морі чи внутрішніми акваторіями на невеликому комфортабельному судні – яхті. При цьому яхта служить і засобом подорожування, й засобом розміщення.

Морський каякінг – підвид вітрильного туризму, який у якості засобу подорожування використовує різновид каяку чи байдарки часто з вітрилом, пристосованих для подорожей

відкритими водними просторами (океанами, морями, озерами, водосховищами, рівнинними річками). Морські каяки створені як для протяжних подорожей у важкодоступних, малонаселених районах, так і для короткочасних походів озерами і прибережною зоною морів й океанів. Від сплавних аналогів морські каяки відрізняються, в першу чергу, параметрами – вони набагато довші, а також підвищеною швидкохідністю, меншою маневреністю, кращою стійкістю і більшою місткістю. Цей різновид активного туризму стає все більш популярним на Заході.

SUP-даунвінд – переходи на SUP-бордах за напрямом вітру на відкритій воді. Суть цієї дисципліни в тому, що райдер сплавляється відкритою водою при сильному вітрові, використовуючи хвилі. Перехід відбувається по прямій лінії на відносно великі відстані.

Походи на буерах – туристські вітрильні походи взимку на буерах – суднах спеціальної легкої конструкції (кабіна, платформа) на ковзанах з вітрилом для руху льодовою поверхнею або колесах.

Підвидами комбінованого туризму, крім комбінації 2-3 класичних видів туризму в одній подорожі, можна вважати Х-гонки (екстремальні гонки або мультигонки) та, так звані, пригодницькі гонки (рис. 10).

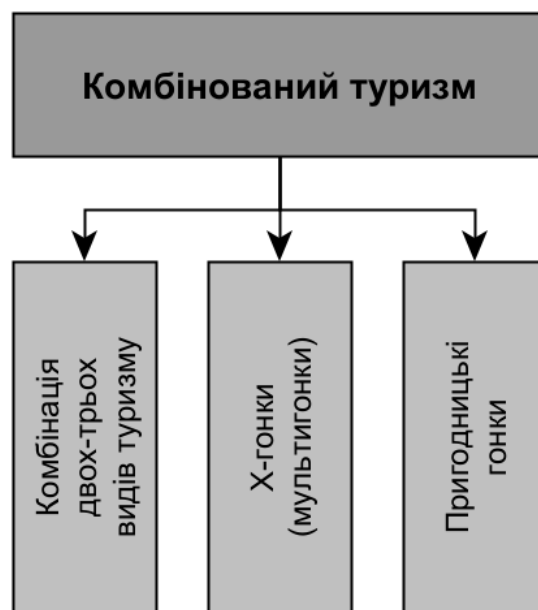

Рис. 10. Видова структура комбінованого туризму

Х-гонки (екстремальні гонки, мультигонки) – подолання пересіченої місцевості різними способами (пішки, на велосипеді, на човні тощо). Спортсмени повинні бути добре підготовлені фізично та технічно, бути справжніми універсалами – уміти долати скелі, скакати на коні, сплавлятися на каяці, долати гірські маршрути на маунтінбайку, спускатися по вірьовці під водоспадом, добре орієнтуватися на місцевості тощо. Як правило, це командне проходження дистанції у 300-400 км із демонстрацією своїх навичок у подоланні перешкод за кращий час.

Пригодницькі гонки на відміну від екстремальних проводяться не на час, а у довільному режимі.

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день, туристсько-спортивні заходи класифіковані з таких видів туризму: пішогодного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомобільного, мотоциклетного, спелеологічного, вітрильного, а також представляють їх комбінації (комбінований туризм). Це не означає, що інші, поки що не традиційні, види активного пересування на туристських маршрутах не можуть застосовуватися. Для означених 10 видів спортивного туризму визначено 62 підвиди та 43 підпідвиди. Систематизація компонентної структури системи спортивного туризму в світі доводить, що ця система є такою, що активно формується. Вона надзвичайно динамічна і здатна розвивати найрізноманітніші напрямки активної рекреаційно-туристської діяльності. При цьому задіюються різноманітні специфічні спортивні рекреаційно-туристські ресурси.

Список використаних джерел

1. Колотуха О.В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2015. 448 с. ISBN 978-966-2466-38-6.

Географія та туризм

2. Колотуха О.В. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). 2022. Geo-Hub: науково-освітній веб-портал. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://geohub.org.ua/node/917>.
3. International Rafting Federation (IRF) – internationalrafting.com – сайт Міжнародної федерації рафтингу.

References

1. Kolotukha, O.V. (2015). *Geospatial organization of sports tourism: Monograph*. Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Kirovohrad: FO-P Aleksandrova M.V. 448 p. ISBN 978-966-2466-38-6.
2. Kolotukha, O.V. (2022) *Sports tourism and active recreation: geography, systematization, practice (reference dictionary)*. Geo-Hub: a scientific and educational web portal. Electronic resource. – Access mode: <https://geohub.org.ua/node/917>.
3. International Rafting Federation (IRF) – internationalrafting.com

Надійшла до редколегії 26.09.2022
Прийнята до друку 24.11.2022